

بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی خانواده بر اعتیاد جوانان (شهر قائم‌شهر)

کوروش غلامی کوتنايي^{*۱}

یدالله قربان‌نژاد شهرودی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۰۶/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۰۱/۳۰

چکیده

سرمایه اجتماعی ابزاری برای رسیدن به انواع دیگر سرمایه‌ها از جمله سرمایه اقتصادی، انسانی و فرهنگی هست. یکی از حوزه‌های مهم تأثیرپذیر از سرمایه‌ی اجتماعی نهاد خانواده است. از این‌رو هدف اصلی تحقیق حاضر بررسی رابطه سرمایه اجتماعی خانواده و اعتیاد به مواد مخدر جوانان شهرستان قائم‌شهر هست. چهارچوب نظری این پژوهش نظریه‌ی کلمن هست. روش تحقیق پیمایشی، ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسش‌نامه بوده است که روابط آن از طریق آلفای کرونباخ و اعتبار آن از طریق اعتبار صوری شناخته می‌شود. جامعه‌ی آماری این پژوهش، از جوانان شهر قائم‌شهر که در زمان انجام تحقیق در بازه‌ی سنی ۱۷ تا ۲۵ قرار داشتند، تشکیل شده است. در مجموع ۴۰۰ نفر از این جوانان به روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شدند. متغیرهای مستقل مدل تحلیلی که در پی تبیین متغیر وابسته (اعتیاد به مواد مخدر) بوده‌اند، متغیرهای مستقل شامل (سرمایه‌ی اجتماعی ساختاری درون خانواده، سرمایه اجتماعی ساختاری بیرون از خانواده، سرمایه اجتماعی شناختی درون خانواده، سرمایه‌ی اجتماعی شناختی بیرون از خانواده) بوده است. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که بین سرمایه اجتماعی خانواده و ابعاد آن با اعتیاد به مواد مخدر رابطه معناداری وجود دارد. همچنین با توجه به نتایجی که در رگرسیون چندگانه این تحقیق مشاهده می‌کنیم، این است که در بین ابعاد سرمایه اجتماعی شناختی درون خانواده (۰/۳۸۴-) بیشترین قدرت را داشته و به عبارتی قوی‌ترین پیش‌بینی کننده رفتار اعتیاد به مواد مخدر در بین جوانان بوده است.

کلید واژه‌ها: سرمایه اجتماعی، سرمایه اجتماعی درون خانواده، سرمایه اجتماعی بیرون از خانواده، خانواده، اعتیاد جوانان

Email: Korosh_gholamiko@yahoo.com

۱- استادیار دانشگاه گلستان (**نویسنده مسئول)

Email: yadollah66.ghorbannejad@yahoo.com

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی مؤسسه البرز

مقدمه

یکی از اهداف مهم برنامه‌های توسعه هر کشور، کاهش آسیب‌های اجتماعی است که تحقق و دستیابی به این هدف، نیازمند شناخت عوامل مؤثر ایجاد آن در جامعه هست. امروزه محققین سرمایه اجتماعی را یکی از عوامل زمینه‌ساز و مؤثر در سلامت اجتماعی و کاهش خطرپذیری در جامعه می‌دانند (باقری‌یزدی، ۱۳۸۸: ۲).

تلاش‌های زیادی در کشورهای جهان به منظور شناخت عوامل محیطی و فردی، زمینه‌ساز خطری‌پذیری انجام گرفته است. از جمله این تلاش‌ها، توجه به بعد اجتماعی سلامت است که با مطالعه سرمایه اجتماعی امکان‌پذیر هست. سرمایه اجتماعی، حاصل پدیده‌هایی همچون اعتماد متقابل، تعامل اجتماعی متقابل، گروه‌های اجتماعی، احساس هویت جمعی^۱، احساس وجود تصویری مشترک از آینده و کار گروهی هست که با تعاملات مؤثر بین فردی و گروهی، می‌توان زمینه‌های پیشگیری از خطرپذیری و بسیاری از آسیب‌های اجتماعی همچون خشونت، مصرف مواد مخدر، الکل و رفتارهای جنسی پرخطر را فراهم آورد.

بررسی‌ها نشان داده‌اند که دسترسی جوانان و نوجوانان به سرمایه اجتماعی می‌تواند، زمینه کاهش مشکلات اجتماعی و رفتاری را سبب گردد؛ لذا با فراهم آوردن زمینه تعاملات اجتماعی، مهارت‌های اجتماعی و کار تیمی می‌توان از میزان آسیب‌های اجتماعی و خطرپذیری در آنان کاست و موجبات پیشرفت تحصیلی و ارتقاء سلامت آن‌ها را فراهم آورد. مطالعه بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و سوءمصرف مواد در دانش‌آموزان دبیرستان شهر میدوسترون آمریکا، نشان داد که بین دسترسی به سرمایه اجتماعی و ابعاد آن و سوءمصرف مواد در دانش‌آموزان مورد مطالعه، ارتباط معنی‌دار و منفی وجود دارد. بدین معنی که هر چه ارتباطات و تعاملات بین فردی مؤثر و مناسبی بین دانش‌آموزان مورد مطالعه، ارتباط معنی‌دار و منفی وجود دارد. بدین معنی که هر چه ارتباطات و تعاملات بین فردی مؤثر و مناسبی بین دانش‌آموزان وجود داشته باشد احتمال گرایش به سوی رفتارهای پرخطر و آسیب‌های اجتماعی کم‌تر خواهد بود. بالعکس عدم وجود تعاملات مؤثر بین جوانان و نوجوانان می‌تواند آن‌ها را به سمت مواد مخدر، خشونت و رفتارهای جنسی آسیب‌زا سوق دهد (باقری‌یزدی، ۱۳۸۸: ۳).

طرح مسأله

دیدگاه سرمایه اجتماعی یک نقش مهم برای ادبیات علوم اجتماعی از حیث نظری و تجربی دارد. تئوری سرمایه اجتماعی که به جای تأکید بر متغیرهای فردی بر نحوه تأثیر کیفیت، محتوا و ساختار روابط اجتماعی و انتقال منابع تمرکز می‌کند، بیان‌کننده این موضوع است که روابط اجتماعی ابزارهایی هستند که از طریق آن‌ها سرمایه‌گذاری اجتماعی شکل می‌گیرد (wright, 2001).

سرمایه اجتماعی به یکی از مفاهیم کلیدی و اساسی در علوم اجتماعی تبدیل شده است که حجم روز افزون تألیفات نظری و پژوهش‌های تجربی به‌ویژه در کشورهای توسعه‌یافته خود گواه دقیقی برای اثبات این مدعا به‌شمار می‌رود، نظر به محتوا، ماهیت، کاربرد و پیامدهای مهم سرمایه اجتماعی این مفهوم در جامعه‌شناسی، علوم اقتصادی، روان‌شناسی، علوم تربیتی، علوم سیاسی، جرم‌شناسی و نیز حوزه علوم پزشکی و بهداشت به‌منظور توصیف و تبیین موضوعاتی نظیر جرم- طلاق، روابط خانوادگی، خشونت، سلامتی و بهداشت، تأمین اجتماعی، پیشرفت تحصیلی، رشد و توسعه اقتصادی، مشارکت سیاسی به‌طور روزافزونی به کاربرده می‌شود (ریاحی، ۱۳۸۷: ۶۷).

در چند دهه گذشته فرسایش^۱ شدیدی در سرمایه اجتماعی موجود برای نوجوانان، همدر خانواده و هم در بیرون آن روی داده است. در خانواده رشد سرمایه انسانی بسیار زیاد شده، به‌طوری‌که سطح تحصیلات دائماً در حال افزایش است، ولی به موازات رشد سرمایه انسانی، سرمایه اجتماعی که شاخص برجسته آن حضور بزرگسالان در خانه و میزان گفتگو در مورد موضوعات اجتماعی، فرهنگی، علمی، اقتصادی و سیاسی بین والدین و فرزندان است، کاهش یافته است. در اجتماع، میزان فرسایش و نابودی سرمایه اجتماعی به‌مراتب بیشتر بوده است. غیبت پدر از خانواده و محیط همسایگی در طول روز و اخیراً غیبت ما در از خانواده و ورود او به بازار کار، مترادف با کاهش مشارکت والدین در خانواده بوده است. به‌علاوه جامعه شدیداً در معرض تهاجم فردگرایی قرار گرفته است که براساس آن منافع فردی بر مصالح جمعی تقدم یافته است (شارع‌پور، ۱۳۷۹: ۱۷).

کلمن معتقد هست در جامعه مدرن، تغییرات ساختاری^۲ در خانواده‌ها منتهی به این شده است که والدین وقت اندکی برای گذراندن با بچه‌هایشان داشته باشند. زیرا آن‌ها یا از لحاظ

1. Erosion

2. Structural changes

جسمانی غایب‌اند یعنی سرکار هستند و یا مانند خانواده‌های تک والده اساساً غایب‌اند (wright,2001).

گرایش جوانان به سوی مواد مخدر و محرک که خود معلول علل، عوامل و انگیزه‌های متعددی است در واقع از فروعات گرایش ابناء بشر به فساد، انحراف، کج‌رفتاری و نابهنجاری اجتماعی است. به عبارت بهتر اصولاً همان علل، عوامل و انگیزه‌هایی که باعث ارتکاب اعمال ناقض وجدان جمعی، قوانین و مقررات و کج‌رفتاری می‌شود عموماً در مورد گرایش جوانان به سوی اعتیاد و سوء‌مصرف مواد مخدر و محرک نیز صادق است که البته صرف‌نظر از علل و عوامل عمومی، علل خاص نیز در ظهور معضل اعتیاد جوانان نقش دارد. (سهرابی اسمرود، ۱۳۸۹: ۲).

انگیزه‌های نخستین در بعضی جوانان در مصرف مواد دخانی و تکمیل لذت حاصل از مصرف سیگار به‌خصوص سیگارهای تند و ارزان‌قیمت را به‌عنوان پر کردن خلأ زندگی و ادامه یافتن تسکین و آرامش از وضع موجود درگردهمائی‌های دوستان با همدیگر دود می‌کنند و معتادان حرفه‌ای نیز سیگار را مزه و چاشنی مواد مخدر می‌دانند و در استناد به آمار موجود طی ۱۰ سال گذشته مصرف سیگار در بین جوانان ۱۵ تا ۲۵ سال و بزرگ‌سالان از ۱۰ درصد به ۱۷ درصد افزایش یافته است. دراین میان آنچه در جوامع امروز لازم است بیشتر مورد توجه قرار گیرد. نقش خانواده به‌عنوان عامل مؤثر و کارآمد در ارتقاء سطح سرمایه اجتماعی و بالطبع سلامت است که عامل پیشگیرانه و محافظت‌کننده از آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای خطرپذیر به‌شمار می‌آید. کاهش سرمایه اجتماعی در خانواده با میزان بالای انحرافات اجتماعی همراه است (همان منبع).

از آن‌رو سؤال تحقیق این است که چه رابطه‌ای بین سرمایه اجتماعی خانواده و اعتیاد به مواد مخدر جوانان شهرستان قائم‌شهر وجود دارد.

هدف تحقیق

بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی خانواده بر اعتیاد جوانان شهر قائم‌شهر
 بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی خانواده و میزان و نوع اعتیاد جوانان شهر قائم‌شهر
 بررسی رابطه بین ابعاد ساختاری و شناختی سرمایه اجتماعی خانواده جوانان و میزان و نوع اعتیاد جوانان شهر قائم‌شهر

پیشینه‌ی پژوهش

برخلاف توجهات تئوریک نسبت به سرمایه‌ی اجتماعی و تأثیر آن بر روی دامنه‌ای از مسائل عمومی مانند اعتیاد، در جامعه ما مطالعات تجربی چندانی به‌صورت مستقیم رابطه بین سرمایه اجتماعی و اعتیاد را مورد بررسی قرار نداده و همین امر باعث ایجاد نوعی شکاف بین مطالعات نظری و تجربی شده است.

لاندبرگ (۲۰۰۵)، «رابطه بین سرمایه‌ی اجتماعی (مرکب از ابعاد اعتماد و مشارکت اجتماعی) و استفاده از مواد مخدر را در میان نوجوانان ۱۴-۱۸ ساله سوئدی» مورد بررسی قرار داد. مطالعه وی نشان داد که سیگار کشیدن ارتباط منفی با اعتماد و مشارکت اجتماعی دارد و استفاده غیرقانونی از مواد مخدر ارتباط منفی با اعتماد اجتماعی دارد.

اسپرینگر و همکارانش (۲۰۰۶)، «به بررسی ارتباط بین حمایت اجتماعی دریافت شده از سوی والدین و انسجام اجتماعی در مدرسه با انجام رفتارهای پرخطر» (مبارزه فیزیکی با قربانی، استفاده از مواد مخدر و تعاریف جنسی) در میان ۹۳۰ نفر دختر و پسر دانش‌آموز دوره متوسطه در کشورهای السالوادور در منطقه آمریکای لاتین پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد دانش‌آموزان دختر که حمایت اجتماعی کمتری از والدین خود دریافت کرده بودند، احتمال بیشتری برای ارتکاب در رفتارهای پرخطر داشتند، دانش‌آموزان با داشتن انسجام اجتماعی کمتر، به احتمال بیشتری دارای افکار خودکشی بوده و الکل مصرف می‌کردند. در این مطالعه، دانش‌آموزان پسر دارای رفتارهای پرخطر بیشتری بودند. بدین معنی که دانش‌آموزان پسر که حمایت اجتماعی کمتری از سوی والدین دریافت کرده بودند، رفتارهای پرخطر بیشتری مرتکب می‌شدند.

هلیست و مک برام (۲۰۰۶)، «در پژوهشی ساختار خانواده، تنش خانواده و ماری‌جوانا و رفتارهای پرخطر در بین جوانان» را مورد مطالعه قرار داده‌اند. هدف از این مقاله بررسی نقش ساختاری خانواده در استفاده از ماری‌جوانا در نمونه‌ای از جوانان آمریکایی بوده است. این تحقیق به مقایسه زندگی جوانانی که با پدر و مادر بیولوژیکی (والدین تنی) خود زندگی می‌کنند پرداخته است. نتایج آنان نشان می‌دهد جوانانی که در خانواده‌هایی زندگی می‌کنند که هر دو والدین تنی در قید حیات هستند، به مراتب کمتر احتمال دارد که به استفاده از ماری‌جوانا و رفتارهای پرخطر دست بزنند. همچنین این تحقیق نشان داده است، خانواده‌هایی با والدین تنی از منابع موردنیاز برای بالا بردن سرمایه اجتماعی جوانان خود، برخوردار هستند.

حیدرنیا و چرخیان (۱۳۸۵)، «کیفیت رابطه ولی، فرزندى نوجوانان دچار اعتیاد و نوجوانان نعدی» را مورد مطالعه قرار داده‌اند. تحقیق آنان، از پژوهش‌های است که به‌طور محدود به بررسی برخی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و تأثیر آن بر اعتیاد پرداخته است. جامعه آماری پژوهش را نوجوانان مراجعه‌کننده به مراکز ترک اعتیاد شهر تهران تشکیل داده‌اند. یافته‌ها که مبتنی بر دو گروه آزمایش و گواه بود نشان داد که کیفیت رابطه ولی، فرزندى در نوجوانان خانواده‌های عادی در تمامی ابعاد رابطه، بهتر از نوجوانان دچار اعتیاد است.

چی چانگ و یانگ چانگ (۲۰۰۸)، «تحقیقی را تحت عنوان تفاوت‌های جنسیتی در رابطه بین سرمایه اجتماعی و مصرف سیگار و الکل در تایوان» انجام دادند. این مطالعه نشان داد که بین سرمایه اجتماعی (که به‌وسیله اعتماد به‌طور کلی و ارتباط نزدیک با همسایگان سنجیده شده بود) با سیگار و نوشیدن الکل رابطه‌ی منفی وجود داشت اعتماد اجتماعی، اثرات قوی‌تری بر مصرف سیگار و الکل در بین زنان نسبت به مردان داشت، اما این اثر، بین مردان ضعیف‌تر بود با توجه به اینکه زنان زمان بیشتری را در محله صرف می‌کنند. بین مشارکت اجتماعی و مصرف الکل همبستگی مثبت مشاهده شد، بدین معنی که شرکت در انجمن‌های مختلف، فرصت نوشیدن الکل را افزایش می‌دهد. در این مطالعه اعتماد اجتماعی و نزدیکی محله را می‌توان تجلی تفسیر شناختی از سرمایه اجتماعی می‌دانست که منجر به کاهش مصرف مواد مخدر است که یکی از علت‌های آن، سطوح پایین‌تر استرس و اضطراب ذاتی بر اثر اعتماد به دیگران است.

تورلیندسون و همکارانش (۲۰۱۲)، «پژوهشی را با عنوان ساختار اجتماعی، سرمایه اجتماعی و سیگار کشیدن نوجوانان» انجام داد. آنان با استفاده از یک نمونه ۶۸۱۸ نفری در ۸۳ مدرسه دولتی در ایسلند، تأثیر سه ویژگی جامعه یعنی، تحرک مسکونی، داشتن خانواده‌های تک والد یا دو والد، و فقر و سیگار کشیدن نوجوانان بررسی کردند و برای این منظور از نظریه سرمایه اجتماعی کلمن استفاده کرده‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان دادند نوجوانانی که در محله‌های نسبتاً بالا زندگی می‌کردند و دارای خانواده‌های تک والد بودند و همچنین تحرک مسکونی زیادی داشتند، در مقایسه با نوجوانان سایر محلات، بیشتر سیگار مصرف می‌کردند. در نتیجه سرمایه اجتماعی ارتباط منفی با سیگار کشیدن افراد دارد.

مبانی نظری

سرمایه از ریشه *cap* به معنای سر گرفته شده است. معنای اساسی، اصلی و بزرگ از حروف کاپ از آن برمی‌آید و در اینجا هر کالا، پول و سرمایه ای شامل می‌شود که قابلیت نگاه‌داری و افزایش داشته باشد. سرمایه یکی از چهار عامل شناخته‌شده تولید است در کنار زمین، کار، سازمان و مدیریت (ساروخانی، ۱۳۷۳: ۸۰).

مفهومی که تحت عنوان سرمایه اجتماعی مطرح شده است از تاریخ بسیار طولانی برخوردار است، متفکرینی که رابطه بین زندگی انجمنی و دموکراسی را بررسی می‌کردند و مفاهیم مشابهی را مرتباً در قرن نوزدهم استفاده می‌نمودند. به کار نویسندگانی همچون جیمز مدیسون و آلکسی دو توکویل (دموکراسی در آمریکا) کشیده می‌شود که مفاهیم همبستگی و روابط اجتماعی را در سنت کثرت‌گرا^۱ در علوم سیاسی آمریکا به هم می‌پیوستند. جان دیویی احتمالاً برای نخستین بار در جریان اصلی اندیشه، مستقیماً مفهوم سرمایه اجتماعی را در "مدرسه و جامعه" سال ۱۸۹۹ به کار برده، اگرچه تعریفی از آن ارائه نداده است.

نخستین کاربرد شناخته‌شده از مفهوم سرمایه اجتماعی به سال ۱۹۱۶ در نوشته‌های لیدا-چی، هانیفن، سرپرست وقت مدارس ویرجینیای غربی در آمریکا برمی‌گردد. او در توضیح اهمیت مشارکت در تقویت حاصل کار مدرسه، مفهوم سرمایه اجتماعی را مطرح کرده و در وصف آن می‌گوید؛ چیزی ملموس که بیشترین آثار را در زندگی روزمره مردم دارد شامل حسن نیت، رفاقت، همدلی و معاشرت اجتماعی در بین افراد خانواده‌هایی است که یک واحد اجتماعی را می‌سازند. فرد به لحاظ اجتماعی تنها است، اگر خودخواهی‌هایشان را مهار کند اگر کسی با همسایه‌اش و همسایگان دیگر ارتباط برقرار کند، یک ذخیره سرمایه اجتماعی ایجاد خواهد شد که ممکن است، بلافاصله نیازهای اجتماعی‌اش را برآورده سازد و شاید حامل ظرفیت اجتماعی بالقوه‌ای باشد که برای بهبود اساس شرایط زندگی کل اجتماعی کفایت کند. این اجتماعی به‌عنوان یک کل از طریق همکاری همه بخش‌هایش، سودمند خواهد بود. درحالی‌که فرد در مشارکت‌هایش، امتیازات کمک، همدلی و همکاری همسایگان را خواهد یافت (احمدی، ۱۳۸۷: ۱۶).

سرمایه اجتماعی اصطلاحی است که گاه در معنای وسیع به کار می‌رود و ثروت اجتماعی و یا حتی درآمد اجتماعی از آن برمی‌آید و گاه در فضای محدود، منابع و تجهیزات غیر فردی

و غیر مخصوص را شامل می‌شود. بدین معنی، سرمایه اجتماعی آن چیزی است که با سرمایه جامعه پدید آمده و مورد استفاده همگان است نظیر راه‌های ارتباطی، تجهیزات انتقال پیام و...

سرمایه اجتماعی کل حجم سرمایه در یک اقتصاد است. این مقوله نه تنها ساختمان‌ها، ماشین‌آلات و دیگر وسایل به کاررفته در تولید کالاهای قابل فروش در بازار، بلکه سرمایه‌های استفاده شده در تولید کالاها و خدمات غیر قابل فروش در بازار (مانند مدارس، جاده‌ها، تجهیزات نظامی) را نیز در برمی‌گیرد (اختر محقی، ۱۳۸۵: ۱۴).

فوکویاما سرمایه اجتماعی را در سطح کشورها و در ارتباط با رشد و توسعه اقتصادی آن‌ها مورد بررسی قرار داده است. بنابراین تعریف او از سرمایه اجتماعی نیز طبعاً یک تعریف جمعی بوده و سرمایه اجتماعی به منزله دارایی گروه‌ها و جوامع تلقی می‌گردد.

«سرمایه اجتماعی را به سادگی می‌توان به عنوان مجموعه معینی از هنجارها یا ارزش‌های غیررسمی تعریف کرد، که اعضای گروهی که همکاری و تعاون میانشان مجاز است در آن سهیم هستند. هنجارهایی که تولید سرمایه اجتماعی می‌کنند، اساساً باید شامل سجایایی از قبیل صداقت، ادای تعهدات و ارتباطات دوجانبه باشند» (فوکویاما، ۱۳۷۹: ۱۱).

بورديو جامعه‌شناس فرانسوی، جزء اولین محققانی بود که به تحلیل سیستماتیک ویژگی‌های سرمایه اجتماعی پرداخت. بر اساس تعریف بورديو سرمایه اجتماعی، حاصل جمع منابع بالقوه و بالفعل است که نتیجه مالکیت شبکه بادوامی از روابط نهادی شده بین افراد و به عبارت ساده‌تر، عضویت در یک گروه اجتماعی است که اعضای آن، مرزهای گروه را از طریق مبادله اشیاء و نهادها بنیان نهاده‌اند. این روابط ممکن است از طریق کاربرد یک نام مشترک (خانواده، ملت، انجمن، حزب) و مجموعه‌ای کامل از کنش‌ها برای نهادینه کردن، نظیر مبادلات مادی و نمادی تضمین شود. از نظر بورديو مقدار سرمایه اجتماعی در تملک هر عامل اجتماعی به دو امر وابسته است:

اول) اندازه شبکه ارتباطاتی که عامل اجتماعی به خوبی بتواند آن‌ها را بسیج نماید.

دوم) مقدار سرمایه (اقتصادی، فرهنگی، نمادی) هر یک از کسانی که عامل اجتماعی با آن‌ها در ارتباط است. البته سرمایه اجتماعی مستلزم شرایطی به مراتب بیش از وجود صرف شبکه پیوندهایی باشد. در واقع پیوندهای شبکه‌ای می‌بایست از نوع خاص، یعنی مثبت و مبتنی بر اعتماد باشد.

به اعتقاد بوردیو، سرمایه اجتماعی به‌عنوان شبکه‌ای از روابط، یک ودیعه طبیعی یا یک ودیعه اجتماعی نیست بلکه چیزی است که در طول زمان برای کسب آن باید تلاش کرد. به تعبیر بوردیو، سرمایه اجتماعی محصول نوعی سرمایه‌گذاری فردی یا جمعی، آگاهانه یا ناآگاهانه است که به دنبال تثبیت یا بازتولید روابط اجتماعی است که مستقیماً در کوتاه‌مدت یا بلند مدت، قابل استفاده هستند (بوردیو، ۱۹۸۶: ۲۵۱).

چارچوب نظری

نظریه مورد استفاده در این تحقیق برای بررسی رابطه سرمایه اجتماعی خانواده و اعتیاد جوانان، نظریه سرمایه اجتماعی خانواده کلمن هست. کلمن جامعه‌شناس آمریکایی است و تعریف او از سرمایه اجتماعی و اشکال آن بر همین پایه استوار است، کلمن نظریه انتخاب منطقی را قبول دارد و به‌درستی مهم‌ترین شخصی است که باعث رشد این نظریه در جامعه‌شناسی معاصر شد (نظریه انتخاب منطقی باور دارد که تمام رفتارها از تعقیب افراد برای سودشان سرچشمه می‌گیرد) بنابراین از نگاه کلمن تعامل اجتماعی به‌عنوان شکلی از مبادله در نظر گرفته می‌شود و سرمایه اجتماعی برای او وسیله‌ای جهت تبیین نحوه همکاری و تعاون افراد با یکدیگر برای کسب سود است. نتیجه اینکه او بر سودمندی سرمایه اجتماعی تأکید می‌ورزد و آن را منبعی برای همکاری، روابط دوجانبه و توسعه اجتماعی می‌داند. کلمن با مطالعات خود نشان داد که سرمایه اجتماعی صرفاً به قدرتمندان محدود نبوده و برای فقیران و اجتماعات حاشیه‌نشین هم مفید است. یکی از علایق اصلی او ترکیب جامعه‌شناسی با جریان‌های عمده اقتصادی است و به همین دلیل او مفهوم سرمایه اجتماعی را به‌عنوان پلی بین اقتصاد و جامعه‌شناسی به کار می‌گیرد (فیلد، ۱۳۸۸).

به اعتقاد او، سرمایه اجتماعی بخشی از ساختار اجتماعی است که به کنشگر اجازه می‌دهد تا با استفاده از آن به منابع خود دست یابد. این بعد از ساختار اجتماعی شامل تکالیف و انتظارات، شبکه‌های اطلاع‌رسانی، هنجارها و ضمانت‌های اجرایی است که انواع خاصی از رفتار را تشویق کرد. یا مانع می‌شوند. اگر فرد الف کاری برای فرد ب انجام داده و اعتماد داشته باشد که فرد ب در آینده این کار را جبران خواهد کرد، این نوعی انتظار را در فرد الف و نوعی تکلیف را برای فرد ب ایجاد می‌کند (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۶۲).

سرمایه اجتماعی، مانند شکل‌های دیگر سرمایه مولد است و دستیابی به هدف‌های معینی را که در نبودن آن دست‌یافتنی نخواهد بود امکان‌پذیر می‌سازد. سرمایه اجتماعی، مانند

سرمایه فیزیکی و سرمایه انسانی کاملاً تعویض پذیر نیست. اما نسبت به فعالیت‌های بخصوص تعویض پذیر است. شکل معینی از سرمایه اجتماعی که در تسهیل کنش‌های معینی ارزشمند است ممکن است برای کنش‌های دیگر بی‌فایده یا حتی زیانمند باشد. سرمایه اجتماعی نه در افراد و نه در ابزار فیزیکی تولید قرار دارد (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۶۳).

یکی از مباحث مهم کلمن در ارتباط عناصر با سرمایه اجتماعی بحث عوامل ایجاد سرمایه اجتماعی است. کلمن این عوامل را در سطح رفتارها مطرح می‌کند. مهم‌ترین عوامل موردنظر وی عبارت‌اند از:

(۱) ثبات ساختاری: یکی از عوامل ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی، ثبات ساختار اجتماعی است. در ادبیات کلمن فقدان ثبات ساختاری و در هم گسیختگی سازمان، عامل نابودکننده سرمایه اجتماعی قلمداد شده است. از نظر کلمن سازمان اجتماعی دودسته‌اند: سازمان‌هایی که موقعیت‌ها، عناصر ساختاری آن را تشکیل می‌دهند و سازمان‌هایی که افراد، عناصر ساختاری آن‌ها را تشکیل می‌دهند. (۲) ایدئولوژی: ایدئولوژی از نظر وی بر دو قسم است. برخی از آن‌ها در ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی نقش مثبت ایفا می‌کنند. مهم‌ترین خصوصیت این سنخ ایدئولوژی تقدم منافع جمعی بر فردی است. یعنی ایدئولوژی‌های جمع‌گرا، سرمایه اجتماعی را ایجاد و تقویت می‌کند. یکی از مصادیق این نوع ایدئولوژی، برگرفته شده از دین است زیرا یک دسته از ایدئولوژی‌های ترویج فردگرایی و منفعت‌طلبی شخصی است. حتی آن دسته از ایدئولوژی‌های دینی که بر ارتباط جداگانه و مستقل هر فرد با خداوند تأکید می‌کنند از ایجاد سرمایه اجتماعی جلوگیری می‌کنند. (۳) کمک و وابستگی: درخواست کمک افراد از هم دیگر و وابستگی آن‌ها به یکدیگر، میزان سرمایه اجتماعی را بیشتر خواهد کرد. هرگاه عواملی مانند رفاه، فراوانی و کمک بیش از حد دولت باعث کاهش احتیاج افراد به همدیگر شوند، میزان سرمایه اجتماعی نیز کاهش می‌یابد، چون عوامل فوق افراد را از یکدیگر بی‌نیاز می‌کنند (همان، ۴۹۱).

(۴) فرو بستگی: فرو بستگی نسلی باعث تسهیل جریان اطلاعات بین پدر و مادر است در جایی که والدین با دوستان فرزندانشان ارتباط مؤثری دارند، بهتر می‌توانند رفتار فرزندان خود را کنترل و هدایت کنند (ون، ۲۰۰۸: ۱۴۹۶). سرمایه اجتماعی برای توسعه یک فرد جوان در جامعه تابعی از روابط اجتماعی واقعی است که بین والدین و فرزندان وجود دارد و هم‌چنین در روابط پدر و مادر با نهادهای جامعه است که بخشی از آن سرمایه اجتماعی مجموعه‌ای از هنجارها است که در جوامع توسعه‌یافته است که با درجه بالایی از بستگی

همراه است. بستگی شبکه‌های اجتماعی به نفع توسعه و اجرای هنجارهای جامعه است و باعث جلوگیری از ارتکاب رفتارهای انحرافی است. از آنجاکه عدم تعادل بین پدر و مادر و بزرگ‌سالان دیگر منجر به فقدان ارتباط عدم اجرای هنجارها و کنترل خانواده است (کلمن، ۱۹۹۶: ۴۴).

۵) سرمایه اجتماعی خانواده: در دهه ۱۹۸۰، اصطلاح سرمایه اجتماعی خانواده توسط جیمز کلمن، جامعه‌شناس در معنای وسیعی مورد استفاده قرار گرفت. کلمن، شناخت این‌که چه نوع شرایط خانواده باعث تقویت سرمایه اجتماعی در جامعه گسترده‌تری شود پرداخته است (لئونارد، ۲۰۰۵: ۶۰۷). اصطلاح سرمایه اجتماعی خانواده، نشان‌دهنده یک گروه، شبکه اجتماعی و روابط بین افراد بالغ و کودکان است که در زمان رشد کودکان بسیار مهم است (colman, 1996).

سازوکارهای تأثیرگذاری سرمایه اجتماعی خانواده بر فرزندان

به‌طور کلی سه مکانیسم را ذکر کرده است که از طریق آن سرمایه اجتماعی خانواده بر اعضایش، به‌ویژه فرزندان انتقال می‌یابد:

۱- از طریق مقدار زمان و تلاش توسط پدر و مادر برای فرزندان خود

۲- از طریق روابط عاطفی بین والدین و فرزندان

۳- راهنمایی از طریق مسیرهای قابل قبول و غیرقابل قبول رفتار

کلمن سرمایه اجتماعی را به دو بخش تقسیم می‌کند سرمایه بیرون از خانواده و سرمایه درون خانواده. کلمن هم‌چنین معتقد است که همانند دیگر انواع سرمایه، سرمایه اجتماعی نیز مولد است ولی اگر این سرمایه تجدید نشود به اتمام خواهد رسید

کلمن (۱۹۸۸) بر این باور است که عدم همراهی و همدلی پدر و مادر با فرزندان، عدم تعامل پدر و مادر با فرزندان در مورد مسائل اقتصادی، علمی و فردی باعث تضعیف سرمایه اجتماعی خانواده شده است. علاوه بر این کاهش روابط همسایگی و مشارکت محدود در فعالیت‌های بزرگ‌سالان سطوح سرمایه اجتماعی برای جوانان را کاهش داده است (کابوکیو، ۲۰۱۱: ۱۵). وی معتقد است که درونی کردن هنجارها در برابر سوء رفتار خود محصول

سرمایه‌گذاری خانواده است. هنجارها در مقابل اقدام‌های خودخواهانه، تکانه یا عمل بدون فکر در مورد عواقب به حفظ تعادل لازم در روابط متقابل و اعتماد کمک می‌کند. بنابراین سرمایه‌گذاری در خانواده منجر به سطوح بالاتر از باورهای اخلاقی در برابر درگیری در رفتارهای انحرافی است (colman, 1990).

فرضیه‌های تحقیق

سرمایه اجتماعی ساختاری درون خانواده بر گرایش جوانان به اعتیاد تأثیر دارد.
سرمایه اجتماعی شناختی درون خانواده بر میزان اعتیاد جوانان تأثیر دارد.

روش تحقیق

پژوهش با استفاده از روش پیمایشی صورت گرفته و مهم‌ترین ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه بوده است. با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران ۳۸۳ نفر به‌عنوان نمونه آماری از طریق نمونه‌گیری تصادفی ساده تعیین گردید. ولی به‌علت اینکه تحقیقات پیمایشی با کاهش حجم نمونه مواجه است؛ ۴۲۵ نفر به‌عنوان نمونه آماری تعیین گردیده است که در نهایت ۴۰۰ پرسش‌نامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. همچنین متغیرهای مستقل این تحقیق (سرمایه اجتماعی ساختاری درونی خانواده، سرمایه اجتماعی ساختاری بیرونی از خانواده، سرمایه اجتماعی شناختی درونی خانواده، سرمایه اجتماعی شناختی بیرون از خانواده) است و متغیر وابسته نیز اعتیاد به مواد مخدر هست. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده، با استفاده از نرم‌افزار *spss* از روش‌های آماری توصیفی (نمودارها و آمارهای جداول توزیع فراوانی) و آمارهای استنباطی (آزمون *Anova* و آزمون *t*، رگرسیون چندمتغیره) استفاده شده است. (wright, 2001).

اعتبار و روایی

اعتبار سنجش بستگی به تطابق مفهوم با معرف‌های تجربی سنجش دارد. اصلی‌ترین روش آزمون اعتبار، بررسی دقیق سنجه مفهوم در پرتو معنای آن و طرح این پرسش جدی است که آیا ابزار سنجش واقعاً مفهوم مورد نظر را می‌سنجد یا نه (بیکر، ۱۳۷۷: ۱۳۹). بر اساس نظریه سرمایه اجتماعی خانواده و نیز تحقیقات پیشین، مقیاس ساخته نشود، لذا می‌توان گفت که ابزار سنجش، دارای اعتبار صوری نیز هست.

منظور از روایی یا پایایی این است که اگر آزمایشی را چند بار تکرار کنیم یا تجزیه و تحلیل را به دفعات مختلف انجام دهیم، در همه موارد نتایج به دست آمده یکسان باشد (ساروخانی، ۱۳۸۰: ۱۵۱). برای تعیین پایایی این تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است، در واقع آلفای کرونباخ نشانگر انسجام درونی و همسازی داخلی گویه‌ها به شمار می‌رود.

جدول ۱: نتایج تحلیل روایی متغیرهای اصلی تحقیق

ضریب پایایی	تعداد گویه‌ها	متغیر
۰/۶۲	۸	سرمایه اجتماعی ساختاری درون خانواده
۰/۶۶	۱۰	سرمایه اجتماعی ساختاری بیرون خانواده
۰/۸۰	۲۳	سرمایه اجتماعی شناختی درون خانواده
۰/۷۸	۲۵	سرمایه اجتماعی شناختی بیرون خانواده
۰/۶۳	۶۹	سرمایه اجتماعی
۰/۸۴	۹	اعتیاد

سطح سنجش متغیرها: متغیر وابسته تحقیق یعنی مصرف مواد مخدر به صورت مجموعه‌ای از گویه‌ها بیان شده است که سطح سنجش هر گویه ترتیبی بوده ولی با ترکیب گویه‌ها و ساختن مقیاس سطح سنجش به فاصله‌ای تغییر یافته است. سطح سنجش گویه‌های متغیرهای مستقل هم به صورت ترتیبی بوده که با ترکیب گویه‌ها به فاصله‌ای تغییر کرده است.

تعاریف نظری و عملیاتی مفاهیم

در یک تحقیق علمی، عدم مشخص کردن تعاریف نظری و عملیاتی مفاهیم مورد استفاده، تعیین حدود و ثغور آن‌ها ممکن است بین محققان و دیگران نوعی سوء تفاهم را به وجود آورد، از این رو قبل از ورود به استدلال و قضاوت باید به تعریف نظری و عملیاتی متغیرها را دقیق مشخص کنیم.

سرمایه اجتماعی ساختاری درون خانواده: به جنبه‌های قابل رؤیت و شاید عینی‌تر و قابل لمس‌تر مفهوم سرمایه اجتماعی که در روابط غیررسمی، شدید، بادوام و چهره به چهره درون خانواده وجود دارد، اشاره می‌کند. وسعت و شدت عینی، پیوندها و روابط درون خانواده

را شامل می‌شود (هارپ هام، ۲۰۰۲). شامل مؤلفه‌های ارتباطات بین اعضای خانواده، تعداد فرزندان، حضور والدین در خانه و اشتغال پدر و مادر است. (marshal, 2011)

سرمایه اجتماعی ساختاری بیرون از خانواده: سرمایه اجتماعی که برای رشد نوجوانان مهم است، منحصرأ در محدوده خانواده جای ندارد، بلکه می‌توان آن را در بیرون از خانواده و در جامعه که دربرگیرنده روابط اجتماعی پدر و مادرها و در بستگی که به وسیله این ساختار روابط به نمایش در می‌آیند و در (شبکه) ارتباطات پدران و مادران با نهادها یافت (تاج‌بخش، ۱۳۸۵: ۷۸). به عبارتی دیگر این بعد از سرمایه اجتماعی به روابط عینی و پیوندهای خارج از خانه افراد در درون اجتماع کلی‌تر اشاره دارد که منابعی را جهت کمک به اعضای خانواده ایجاد می‌نماید. شامل مؤلفه‌های تحرک و جابه‌جایی مکانی (جابه‌جایی خانه، جابه‌جایی مدرسه) ارتباطات اجتماعی (رفت‌وآمد خانوادگی، عضویت فرد و والدین در نهادها و انجمن‌ها) و فرو بستگی بین نسلی است. (bordieu, 1985).

سرمایه اجتماعی شناختی درون خانواده: شامل آن بعد از سرمایه است که به تجلیات انتزاعی‌تر سرمایه اجتماعی از قبیل، ادراکات از حمایت، بده بستان، اعتماد، هنجارها و ارزش‌ها در درون خانواده اشاره دارد و کنش‌های متقابل میان مردم را تحت تأثیر قرار می‌دهند (هارپ هام، ۲۰۰۲). شامل مؤلفه‌های؛ سطح انتظارات والدین، صمیمیت بین اعضای خانواده، اعتماد درون خانواده و حمایت خانواده است.

سرمایه اجتماعی شناختی بیرون از خانواده: به بعد دیگری از سرمایه اجتماعی می‌پردازد که تجلیات انتزاعی‌تر سرمایه اجتماعی است یعنی آن چیزی که افراد فکر یا احساس می‌کنند (به‌عنوان مثال، آیا آن‌ها به سایر افراد اعتماد می‌کنند) (de silva, 2005). شامل اعتماد بیرون خانواده (تعمیم یافته)، همکاری و حمایت اجتماعی است.

اعتیاد: گرایش عبارت است از یک روش نسبتاً ثابت در فکر، احساس و رفتار نسبت به افراد، گروه‌ها و موضوع‌های اجتماعی با قدری وسیع‌تر. مؤلفه‌های گرایش عبارت است از: افکار و عقاید، احساسات یا عواطف و تمایلات رفتاری درباره مؤلفه‌های گرایش نیز اتفاق نظر دارند و برای آن ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری در نظر می‌گیرند. بعد عاطفی به هیجان‌های مثبت و منفی و بعد رفتاری به نحوه خاصی از کنش فرد و بعد شناختی به فکر و تفسیرهای خاص اشاره دارد (آذربایجانی و همکارانش، ۱۳۸۲: ۱۳۷).

یافته‌ها

با توجه به نتایج به دست آمده تعداد دختران (۱۶۰) نفر و پسران (۲۴۰) نفر بوده است. گروه سنی ۲۳-۲۵ سال با ۴۵/۵ درصد بیشترین تعداد پاسخگویان را در بر گرفته است. محل سکونت پاسخگویان، ۷۴/۲ درصد از پسران و ۸۴/۴ درصد از دختران در بدو تولد در شهر بوده است. از ۸۴/۲ درصد از پاسخگویان پسر، مجرد و ۷۱/۲ درصد از پاسخگویان دختر، مجرد می‌باشند. همچنین از ۱۵/۸ درصد از پاسخگویان پسر، متأهل و ۲۸/۸ درصد از پاسخگویان دختر، متأهل می‌باشند. در میان پاسخگویان پسر مقطع تحصیلی لیسانس با ۵۲/۹ درصد بیشترین و فوق لیسانس با ۲/۵ درصد کمترین پاسخگو را دارند. همچنین در میان پاسخگویان دختر مقطع تحصیلی لیسانس با ۵۶/۲ درصد بیشترین و فوق لیسانس با ۲/۵ درصد کمترین پاسخگو را دارند.

توصیف متغیرهای اصلی تحقیق نشان می‌دهد که در گویه مربوط به سرمایه اجتماعی ساختاری درون خانواده ۲/۵ درصد از پاسخگویان خیلی کم، کمترین درصد فراوانی و ۴۲/۸ درصد از پاسخگویان خیلی زیاد بیشترین درصد فراوانی حضور فیزیکی والدین را در خانه گزارش دادند. در گویه مربوط به سرمایه اجتماعی ساختاری بیرون از خانواده ۳۳/۰ درصد از پاسخگویان خیلی کم، بیشترین درصد فراوانی و ۶/۰ درصد پاسخگویان خیلی زیاد، کمترین درصد فراوانی را در ارتباط والدین با والدین دوستانشان گزارش دادند. در گویه مربوط به سرمایه اجتماعی شناختی درون خانواده ۵۹/۲ درصد از پاسخگویان خیلی زیاد، بیشترین درصد فراوانی و ۴/۲ درصد از پاسخگویان کم، کمترین درصد فراوانی را در اینکه والدین انتظار دارند رفتارهایی که برای سلامتی خودتان و جامعه ضرر می‌رساند را انجام ندهید، گزارش دادند. ۵۹/۲ درصد از پاسخگویان خیلی زیاد، بیشترین درصد فراوانی و ۴/۰ درصد از پاسخگویان اصلاً، کمترین درصد فراوانی را در اعتماد به پدر خود گزارش دادند. همچنین ۷۴/۲ درصد از پاسخگویان خیلی زیاد، بیشترین درصد فراوانی و ۲/۰ درصد از پاسخگویان کم، کمترین درصد فراوانی را در اعتماد به مادر خود گزارش دادند. در گویه مربوط به سرمایه اجتماعی شناختی درون خانواده ۵۹/۲ درصد از پاسخگویان خیلی زیاد، بیشترین درصد فراوانی و ۴/۲ درصد از پاسخگویان کم، کمترین درصد فراوانی را در اینکه والدین انتظار دارند رفتارهایی که برای سلامتی خودتان و جامعه ضرر می‌رساند را انجام ندهید، گزارش دادند. در گویه مربوط به سرمایه اجتماعی شناختی بیرون از خانواده ۳۵/۵ درصد از

پاسخگویان تا حدودی، بیشترین درصد فراوانی و ۱۲/۸ درصد از پاسخگویان خیلی زیاد، کمترین درصد فراوانی برای مشورت و کسب اطلاع از دوستان را گزارش دادند.

جدول ۲: توزیع پاسخگویان برحسب میزان ارتباطات درون خانواده (دوره هم بودن)

ردیف	عبارات	گزینه‌ها	تعداد	درصد	میانگین
۱	در طول یک ماه گذشته چند بار برای صرف شام به همراه خانواده خود بیرون رفته‌اید.	اصلاً	۱۱۴	۲۸/۵	۲/۴۷۰۰
		یک‌بار	۱۱۸	۲۹/۵	
		دو بار	۸۱	۲۰/۲	
		سه بار	۴۰	۱۰/۰	
		چهار بار و بیشتر	۴۷	۱۱/۸	
		جمع	۴۰۰	۱۰۰/۰	
۲	در طول یک ماه گذشته چند بار برای گذراندن اوقات فراغت به همراه خانواده خود بیرون رفته‌اید.	اصلاً	۷۸	۱۹/۵	۲/۶۴۲۵
		یک‌بار	۱۲۴	۳۱/۰	
		دو بار	۱۰۷	۲۶/۸	
		سه بار	۴۵	۱۱/۲	
		چهار بار و بیشتر	۴۶	۱۱/۵	
		جمع	۴۰۰	۱۰۰/۰	
۳	به‌طور معمول در طول یک هفته چند بار اعضای خانواده شما، شام را دورهم در داخل منزل صرف می‌کنند.	اصلاً	۲۶	۶/۵	۴/۰۳۲۵
		یک‌بار	۴۸	۱۲/۰	
		دو بار	۳۸	۹/۵	
		سه بار	۶۳	۱۵/۸	
		چهار بار و بیشتر	۲۲۵	۵۶/۲	
		جمع	۴۰۰	۱۰۰/۰	

با توجه به جدول ۲ توزیع گویه‌های مربوط به ارتباطات درون خانواده (دوره هم بودن) نشان می‌دهد که ۲۹/۵ درصد از پاسخگویان یک‌بار و ۱۰/۰ درصد از پاسخگویان سه بار شام را به همراه خانواده خود بیرون می‌روند، همچنین ۳۱/۰ درصد از پاسخگویان یک‌بار و ۱۱/۲ درصد از پاسخگویان سه بار برای گذراندن اوقات فراغت به همراه خانواده خود بیرون می‌روند. علاوه بر این اکثریت پاسخگویان گزارش دادند که در طول یک هفته (۵۶/۲ درصد) بیشتر از چهار بار شام را دورهم در داخل منزل به همراه خانواده خود صرف می‌کنند. بیشترین

میانگین مربوط به گویه سوم (۴/۰۳۲۵) و کمترین میانگین مربوط به گویه اول (۲/۴۷۰۰) است.

جدول ۳: توزیع پاسخگویان برحسب صمیمیت اعضای خانواده

ردیف	عبارات	گزینه‌ها	تعداد	درصد	میانگین
۱	من به راحتی در مورد مشکلاتم با پدرم صحبت می‌کنم.	کاملاً مخالف	۴۲	۱۰/۵	۳/۵۳۵۰
		مخالف	۴۹	۱۲/۲	
		بی نظر	۸۰	۲۰/۰	
		موافق	۱۱۱	۲۷/۸	
		کاملاً موافق	۱۱۸	۲۹/۵	
		جمع	۴۰۰	۱۰۰/۰	
۲	من به راحتی در مورد مشکلاتم با مادرم صحبت می‌کنم	کاملاً مخالف	۱۱	۲/۸	۴/۰۹۵۰
		مخالف	۲۰	۵/۰	
		بی نظر	۵۴	۱۳/۵	
		موافق	۱۵۰	۳۷/۵	
		کاملاً موافق	۱۶۵	۴۱/۲	
		جمع	۴۰۰	۱۰۰/۰	
۳	رابطه پدر و مادرم با یکدیگر صمیمی و دوستانه است	کاملاً مخالف	۹	۲/۲	۴/۱۸۷۵
		مخالف	۱۶	۴/۰	
		بی نظر	۴۳	۱۰/۸	
		موافق	۱۵۵	۳۸/۸	
		کاملاً موافق	۱۷۷	۴۴/۲	
		جمع	۴۰۰	۱۰۰/۰	

با توجه به جدول ۳ که در رابطه با توزیع گویه‌های صمیمیت اعضای خانواده نشان‌دهنده‌ی آن است که ۲۹/۵ درصد از پاسخگویان کاملاً موافق (بیشترین درصد فراوانی) و ۱۰/۵ درصد از پاسخگویان کاملاً مخالف (کمترین درصد فراوانی) را در اینکه به راحتی در مورد مشکلاتم با پدرم صحبت می‌کنم را گزارش دادند. همچنین ۴۱/۲ درصد از پاسخگویان کاملاً موافق (بیشترین درصد فراوانی) و ۲/۸ درصد از پاسخگویان کاملاً مخالف (کمترین

درصد فراوانی) را در اینکه به راحتی در مورد مشکلاتم با مادرم صحبت می‌کنم را گزارش دادند. علاوه بر این ۴۴/۲ درصد از پاسخگویان کاملاً موافق (بیشترین درصد فراوانی) و ۲/۲ درصد از پاسخگویان کاملاً مخالف (کمترین درصد فراوانی) را در اینکه به راحتی در مورد مشکلاتم با پدرم صحبت می‌کنم را گزارش دادند. بیشترین میانگین مربوط به گویه سوم (۴/۱۸۷۵) و کمترین مقدار مربوط به گویه اول (۳/۵۳۵۰) است.

جدول ۴: آزمون تحلیل واریانس

سکونت‌گاه قبلی			متغیرها
سطح معنی‌داری	فیشر	درجه آزادی	
۰/۰۰۰	۱۰/۵۹۷	۲	اعتیاد به مواد مخدر
۰/۲۱۵	۱/۵۴۴	۲	سرمایه اجتماعی ساختاری درون
۰/۹۸۰	۰/۰۲۰	۲	سرمایه اجتماعی ساختاری بیرون
۰/۰۰۰	۷/۴۹۰	۲	سرمایه اجتماعی شناختی درون
۰/۷۷۴	۰/۲۵۶	۲	سرمایه اجتماعی شناختی بیرون
۰/۰۹۵	۲/۳۶۵	۲	سرمایه اجتماعی

جدول ۴ حاکی از آن است که مقدار آزمون فیشر که در سطح معنی‌داری، کوچک‌تر از ۰/۰۵ است. نشان می‌دهد که تفاوت میانگین اعتیاد به مواد مخدر در سکونت‌گاه قبلی به لحاظ آماری معنی‌دار است.

جدول فوق حاکی از آن است که مقدار آزمون فیشر که در سطح معنی‌داری، بالاتر از ۰/۰۵ هست. نشان می‌دهد که تفاوت میانگین سرمایه اجتماعی شناختی درون خانواده در سکونت‌گاه قبلی به لحاظ آماری معنی‌دار است. ابعاد دیگر سرمایه اجتماعی به لحاظ آماری معنی‌دار نمی‌باشند زیرا سطح معنی‌داری آن‌ها بالاتر از ۰/۰۵ است.

جدول ۵: ضریب همبستگی پیرسون

اعتیاد			ابعاد سرمایه اجتماعی
سطح معنی‌داری	ضریب همبستگی	فراوانی	
۰/۰۰۰	-۰/۱۹۵	۴۰۰	سرمایه اجتماعی ساختاری درون
۰/۰۲۹	-۰/۱۰۹	۴۰۰	سرمایه اجتماعی ساختاری بیرون
۰/۰۰۰	-۰/۳۸۵	۴۰۰	سرمایه اجتماعی شناختی درون
۰/۰۴۴	-۰/۱۰۱	۴۰۰	سرمایه اجتماعی شناختی بیرون
۰/۰۰۰	-۰/۲۹۰	۴۰۰	سرمایه اجتماعی

(۱) با توجه به نتیجه به دست آمده از جدول ماتریس همبستگی، می‌توان گفت که با اطمینان ۰/۹۵ و سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۵ بین سرمایه اجتماعی ساختاری درون خانواده و اعتیاد رابطه معناداری وجود دارد. از طرفی، مقدار این رابطه که برابر است با -۰/۱۹۵ است، به صورت مستقیم (منفی) و در حد ضعیف هست. بدین معنی که با بالا رفتن میزان اعتیاد، میزان سرمایه اجتماعی ساختاری درون خانواده نیز به نسبت ضعیفی بالا خواهد بود.

(۲) با توجه به نتیجه به دست آمده از جدول ماتریس همبستگی، می‌توان گفت که با اطمینان ۰/۹۵ و سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۵ بین سرمایه اجتماعی ساختاری بیرون از خانواده و اعتیاد رابطه معناداری وجود دارد. از طرفی، مقدار این رابطه که برابر است با (-۰/۱۰۹) است، به صورت مستقیم (منفی) و در حد ضعیف هست. بدین معنی که با بالا رفتن میزان اعتیاد، میزان سرمایه اجتماعی ساختاری بیرون از خانواده نیز به نسبت ضعیفی بالا خواهد بود.

(۳) با توجه به نتیجه به دست آمده از جدول ماتریس همبستگی، می‌توان گفت که با اطمینان ۰/۹۵ و سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۵ بین سرمایه اجتماعی شناختی درون خانواده و اعتیاد رابطه معناداری وجود دارد. از طرفی، مقدار این رابطه که برابر است با (-۰/۳۸۵) است، به صورت مستقیم (منفی) و در حد نسبتاً خوب هست. بدین معنی که با بالا رفتن میزان اعتیاد، میزان سرمایه اجتماعی شناختی درون خانواده نیز به نسبت خوبی بالا خواهد بود.

(۴) با توجه به نتیجه به دست آمده از جدول ماتریس همبستگی، می‌توان گفت که با اطمینان ۰/۹۵ و سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۵ بین سرمایه اجتماعی شناختی بیرون از خانواده و

اعتیاد رابطه معناداری وجود دارد. از طرفی، مقدار این رابطه که برابر است با (۰/۱۰۱-) است، به صورت مستقیم (منفی) و در حد ضعیف هست. بدین معنی که با بالا رفتن میزان اعتیاد، میزان سرمایه اجتماعی شناختی بیرون از خانواده نیز به نسبت ضعیفی بالا خواهد بود.

۵) با توجه به نتیجه به دست آمده از جدول ماتریس همبستگی، می توان گفت که با اطمینان ۰/۹۵ و سطح خطای کوچک تر از ۰/۰۵ بین سرمایه اجتماعی خانواده و اعتیاد رابطه معناداری وجود دارد. از طرفی، مقدار این رابطه که برابر است با (۰/۲۹۰-) است، به صورت مستقیم (منفی) و در حد نسبتاً ضعیف هست. بدین معنی که با بالا رفتن میزان اعتیاد، میزان سرمایه اجتماعی خانواده نیز به نسبت ضعیفی بالا خواهد بود.

جدول ۶: آزمون تفاوت میانگین ابعاد سرمایه اجتماعی خانواده بر حسب جنسیت

sig	درجه آزادی	T	انحراف معیار	مقوله		ابعاد سرمایه اجتماعی
				میانگین	پسر	
۰/۰۰۳	۳۸۷/۷۴۲	-۳/۰۳۳	۵/۴۹۰۳۲	۲۷/۴۱۶۷	۲۴۰	ساختاری درون خانواده
				۲۸/۹۰۶۲	۱۶۰	
۰/۳۶۹	۳۹۸	-۰/۱۸۹۸	۶/۱۴۵۸۶	۲۷/۵۵۰۰	۲۴۰	ساختاری بیرون خانواده
				۲۸/۱۱۸۸	۱۶۰	
۰/۰۰۱	۳۹۸	-۳/۲۹۸	۱۱/۷۷۹۵	۸۵/۰۱۲۵	۲۴۰	شناختی درون خانواده
				۸۸/۷۸۱۲	۱۶۰	
۰/۵۹۳	۳۹۸	-۰/۵۳۵	۱۲/۰۱۸۹	۶۷/۰۷۵۰	۲۴۰	شناختی بیرون خانواده
				۶۷/۷۳۱۲	۱۶۰	

یافته‌های جدول ۶ نشان می‌دهد که بعد سرمایه اجتماعی شناختی درون خانواده دارای بیشترین میانگین در بین ابعاد سرمایه اجتماعی خانواده هست، به طوری که میانگین در پسر (۸۵/۰۱۲۵) و دختر (۸۸/۷۸۱۲) است. همچنین بعد شناختی بیرون خانواده دارای بیشترین انحراف معیار در پسر (۱۲/۰۱۸۹) و دختر (۱۲/۰۰۹۲) است. سطح معنی‌داری ابعاد سرمایه اجتماعی ساختاری درون خانواده و شناختی درون خانواده کمتر از ۰/۰۵ است و این نشان می‌دهد که رابطه معنی‌داری بین این ابعاد از سرمایه اجتماعی خانواده و جنسیت وجود دارد.

جدول ۷: رگرسیون چندمتغیره گرایش به مواد مخدر

ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	درجه‌ی آزادی	مقدار f	سطح معنی‌داری
۰/۳۸۷	۰/۱۵۰	۰/۱۴۱	۴	۱۷/۳۶۶	۰/۰۰۰

ابعاد سرمایه اجتماعی	ضریب تأثیر غیراستاندارد (B)	ضریب تأثیر استاندارد ($beta$)	T	سطح معنی‌داری
سرمایه اجتماعی ساختاری درونی	-۰/۰۲۸	-۰/۰۱۹	-۰/۳۶۸	۰/۷۱۳
سرمایه اجتماعی ساختاری بیرونی	-۰/۰۱۰	-۰/۰۰۹	-۰/۱۵۹	۰/۸۷۴
سرمایه اجتماعی شناختی درونی	-۰/۲۵۳	-۰/۳۸۴	-۶/۹۴۸	۰/۰۰۰
سرمایه اجتماعی شناختی بیرونی	۰/۰۱۹	۰/۰۳۱	۰/۵۶۴	۰/۵۷۳

با نگاهی به جدول ۷ نشان‌دهنده‌ی آن است که مقدار ضریب همبستگی بین متغیرها (۰/۳۸۷) هست که نشان می‌دهد بین مجموعه متغیرهای مستقل و متغیر وابسته تحقیق (اعتیاد به مواد مخدر) همبستگی نسبتاً ضعیفی وجود دارد. اما مقدار ضریب تعیین (۰/۱۵۰) هست و نزدیک به صفر هست؛ لذا متغیرهای مستقل ما به میزان کم‌تری از واریانس متغیر وابسته یعنی اعتیاد را تبیین می‌کند و قادر نیست داده‌ها را به خوبی برازش کند. در مقدار ضریب تعیین تعدیل شده که برابر است با (۰/۱۴۱) نشان می‌دهد که متغیرهای مستقل

(سرمایه اجتماعی) توانسته ۱۴.۱ درصد از تغییرات متغیر وابسته اعتیاد به مواد مخدر را تبیین کند.

با توجه به معنی‌داری مقدار آزمون f (۱۷/۳۶۶) در سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۵، می‌توان نتیجه گرفت که مدل رگرسیونی تحقیق مرکب از ۴ متغیر مستقل و یک متغیر وابسته (اعتیاد به مواد مخدر) مدل خوبی بوده و مجموعه متغیرهای مستقل قادرند تغییرات اعتیاد به مواد مخدر را تبیین کنند.

در جدول آخری: ضریب رگرسیون: اولاً تأثیر متغیر سرمایه اجتماعی شناختی درونی بر اعتیاد به مواد مخدر معنی‌دار است اما متغیرهای دیگر چون سطح خطای آن‌ها بالاتر از ۰/۰۵ می‌باشد بر متغیر اعتیاد به مواد مخدر تأثیر نمی‌گذارند و نشان می‌دهد که با افزایش یک انحراف استاندارد در متغیر سرمایه‌ی اجتماعی شناختی درونی، میزان نشاط در فرد (۰/۳۸۴-) انحراف استاندارد افزایش خواهد یافت.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر سعی کرد به شناسایی عوامل موثر بر گرایش بر اعتیاد به مواد مخدر با تاکید بر نقش سرمایه اجتماعی در این فرایند می‌پردازد بر این اساس سرمایه اجتماعی ساختاری و شناختی خانواده مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت. فرضیه‌ای که رابطه معناداری بین سرمایه اجتماعی خانواده و اعتیاد به مواد مخدر مورد تایید قرار گرفت. این نتیجه با نتایج پیشین (مه‌دوی و ظهیری، ۱۳۹۰) می‌باشد. این نتیجه نشان می‌دهد که با افزایش سرمایه اجتماعی خانواده‌ها گرایش به مواد مخدر کاهش می‌یابد. به عبارت دیگر هر چه قدر جوانان از سرمایه اجتماعی بالاتری برخوردار باشند از فرصت بیشتری برای حضور موثر و فعال در عرصه‌های مختلف برخوردار می‌شوند. به بیان اصولی‌تر چارچوب نظری کلمن، جایگاهی برتر به خانواده به عنوان شکل برتر آنچه سازمان اجتماعی بدوی می‌نامند، می‌دهد که این سازمان به خاطر این حقیقت که ریشه‌های آن در روابط ایجادشده از طریق تولد فرزند نهفته است، متمایز می‌گردد. کلمن این سازمان را با اشکال ساخته‌شده سازمان اجتماعی که ممکن است اعضای آن برای اهداف محدودی گرد هم جمع شوند و عامل‌های کنترل اجتماعی را در آن‌ها از اشکال بدوی چون خانواده باشند، مقایسه نمود (فیلد، ۱۳۸۶: ۴۷).

متأسفانه در دهه‌های اخیر توجه خانواده‌ها به فرزندانشان کمتر شده، شاید ضعف خانواده‌ها در امور اجتماعی و فرهنگی را می‌رساند. در جامعه‌ی ما پیشرفت آمده اما

خانواده‌های ما روش استفاده از آن را هنوز نیاموخته‌اند. از مهم‌ترین دلایل که موجب ضعف در سرمایه اجتماعی خانواده‌ها شده مشکلات اقتصادی هست که در جامعه‌ی ما وجود دارد و این خود موجب می‌شود که خانواده‌ها بیشتر به امور بیرون از منزل توجه کنند و از فرزندان خود غافل بشوند.

با توجه به نتایجی که در رگرسیون چندگانه این تحقیق مشاهده می‌کنیم، این است که در بین ابعاد سرمایه اجتماعی شناختی درون خانواده (۰/۳۸۴-) بیشترین قدرت را داشته و به عبارتی قوی‌ترین پیش‌بینی کننده رفتار اعتیاد به مواد مخدر در بین جوانان بوده است. همچنین از دلایلی که ضریب تعیین در سطح پایین هست (۰/۱۵۰)، این است که اکثریت جامعه آماری این پژوهش جوانان می‌باشند. مطالعات نشان می‌دهد که با خروج جوانان از خانه اثرات نظارتی خانواده‌ها کاهش می‌یابد، همچنین این پژوهش فقط سرمایه اجتماعی خانواده را مورد بررسی قرار داده است و تأثیر گروه‌های همسالان در میزان گرایش به اعتیاد به مواد مخدر و یادگیری اجتماعی سنجیده نشده است.

فرایند سرمایه اجتماعی خانواده اشاره به تعامل واقعی بین والدین و فرزندان دارد و روابط خانوادگی تأثیر مهمی در دوره‌های مختلف زندگی و سرمایه اجتماعی دارد. کیفیت ارتباطات درون خانواده و سطوح سرمایه اجتماعی والدین از عوامل مهم سرمایه اجتماعی فرزندان است (لاوولی، ۱۵۷۴: ۲۰۰۱). کلمن نیز بر این باور بود که انواع خاصی از ساختارهای اجتماعی بیش از سایرین انتخاب کنش‌های افراد را تسهیل می‌کند. او تمایل داشت تا خانواده را به‌عنوان کلاف قدیمی سرمایه اجتماعی تصور کند. می‌توان این مطلب را نتیجه علاقه‌ی وی به رشد شناختی کودکان ذکر کرد. به‌درستی واضح‌ترین تعریف کلمن از سرمایه اجتماعی برحسب ارزش آن برای بزرگ شدن بچه‌ها یا برای رشد اجتماعی یا شناختی بچه‌ها بوده است. همان‌گونه که کلمن نیز اشاره می‌نماید، روابط و تعاملات درون خانواده و به‌ویژه حضور والدین در خانه می‌تواند نقش مؤثری در کاهش بزهکاری داشته باشد.

منابع

- آذربایجانی، مسعود؛ سالاری‌فر، محمدرضا؛ عباسی، اکبر؛ کاویانی، محمد و موسوی اصل، سیدمهدی (۱۳۸۳)، *روان‌شناسی اجتماعی با نگرش منابع اسلامی*، تهران، انتشارات سمت.
- آریان‌پور، لیلا (۱۳۸۷)، تبیین نقش سازمان‌های غیردولتی جوانان به‌عنوان عاملان اصلی سرمایه اجتماعی در توسعه اجتماعی، پژوهش‌نامه علوم اجتماعی، سال دوم، شماره ۲.
- احمدی، اکبر (۱۳۸۷)، سرمایه اجتماعی ایرانیان، مجله فرهنگ اصفهان، شماره ۴۰.
- اختر، محقق، مهدی (۱۳۸۵)، *سرمایه اجتماعی*، تهران، انتشارات اختر محقق.
- اسلامی، احمدعلی (۱۳۸۷)، تدوین و ارزش‌های مبتنی بر الگوی حفاظت - خطر برای پیشگیری از رفتارهای مشکل، رساله دکتری بهداشت محیط، دانشگاه تربیت مدرس.
- استفانو، چیرلو (۱۳۷۷)، اعتیاد به مواد مخدر در آینه‌ی روابط خانوادگی، ترجمه سعید پیرمرادی، نشر همام، چاپ اول.
- شناپدر، باربارا (۱۳۸۴)، *سرمایه اجتماعی*، ترجمه: داوود حیدری، مجله رشد آموزش علوم اجتماعی (ویژه‌نامه سرمایه اجتماعی)، دوره نهم شماره ۲.
- بوستانی، داریوش (۱۳۹۱)، سرمایه اجتماعی و رفتار پرخطر، مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، سال نهم؛ شماره اول، صفحات ۳۱-۱.
- بیکرز، ترز آل (۱۳۸۶)، *نحوه انجام تحقیقات اجتماعی*، ترجمه هوشنگ نائینی، تهران: نشر نی.
- پانتام، رابرت (۱۳۸۰)، *دموکراسی و سنت‌های مدنی*، ترجمه محمدنقی دل‌افروز، تهران: انتشارات روزنامه سلام.
- چلبی، مسعود (۱۳۷۸)، *جامعه‌شناسی نظم: تشریح و تحلیل نظم اجتماعی*، تهران: نشر نی.
- دواس، دی‌ای (۱۳۸۵)، *پیمایش در تحقیقات اجتماعی*، ترجمه هوشنگ نایبی، چاپ هفتم، تهران: نشر نی.
- ژوشکا و علوم انسانی از مطالعات فرهنگی
- ذکایی، محمد سعید؛ روشنفکر، پیام (۱۳۸۴)، رابطه سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در محلات شهری، فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی، شماره ۳۳.
- رایس، آلن (۱۳۶۷)، *فلسفه علوم اجتماعی*، ترجمه عبدالکریم سروش، تهران، موسسه انتشارات علمی و فرهنگی.
- شارع‌پور، محمود (۱۳۸۴)، سرمایه اجتماعی و نقش آن در حیات اجتماعی و اقتصادی، رشد آموزش علوم اجتماعی، دوره نهم، شماره ۲.
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۷۹)، *پایان نظم: بررسی سرمایه اجتماعی و حفظ آن*، ترجمه غلام عباس توسلی، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.

- فیلد، جان (۱۳۸۵) سرمایه اجتماعی، ترجمه جلال منفی، تهران موسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی.

- کلمن، جیمز (۱۳۷۷) بنیادهای نظریه اجتماعی، ترجمه منوچهر صبوری، چاپ اول، تهران: نشر نی.

- Avey, b. (2006) The implications of positive psychological capital on employee absenteeism, *Journal of Leadership and Oorganizational Studies*, 13:42-60.
- Borawski EA, levers-landis C, Lovergreen LD, trapl ES (2003) parental monitoring .negotiated unsupervised time, and parental trust: the role of perceived parenting practices in adolescent healt risk behaviors, *Journal adolesc health*, 33(2): 60-70
- Benard, B. Marshall, K. (2001). Protective Factors in Individuals, Families and Schools: National Longitudinal Study on Adolescent Health Findings. National Resilience Resource Center. University of Minnesota. Minneapolis and the center for the application of prevention Technologies.
- Braverman, M.T. (2001). Applying Resilience Theory to the Prevention of Adolescent Substance Abuse. The University of California, Davis, Center for Youth Development
- Bourdieu, pierre (1985), THE froms of capital IN: handbook of theory and research for the sociology of edocation, j.G. Richeardson, newyork: green wood, pp.241-58.
- Brown, tucker (2011) predicating young adult civic involvement from adolescent activities and family structure: A social capital approach, *International Journal of Social Inquiry*, 4(1), pp:65-92.
- Chih chuang, Ying: Yang chuang, kun (2008) Gender differences relationships between social capital and individual smoking and drinking behavior in Taiwan, *Social Science& Mediciane*, 67: 1321-1330.
- Colaman, J.S (1990) Foundations of Social Theori, Cambridge, MA Harvard University press.
- colaman, james (1996) Falmer sociology Serisc, Londen: UK The falmer press.
- Cubukcu, Suat (2011) social capital and delinquency among Turkish Juveniles, thesis perepared for the degree of master of science, university of north texas.
- De Silva, M. (2005) Contextual and Composition? Social Capital and Maternal Health in LowIncome Countries, Thesis Submitted for the Degree of Doctor of Philosophy, Faculty of Medicine, University of London.
- Demir, Sevim Atila (2011) relationship between the Family and social capital, *Journal of new world Sciences Academy Humanities*, 6, (4), 897-915.
- Dafat, Mikaela J: parcel, Toby L: mckune, Benjamin A (2008) Capital and Coerxt: Using social capital at home and at School to predict Child Social Adjasman, *Journal of Health and Social behavior*, 49: 146-161
- wright, John Paul: Cullen, Francis T: Miller, Jeremy T. (2001) family Social Capital and Delinquent Involvement, *Journal of Criminal Justic*, 29:1-9
- wright Dalen R.& Kevin M. Fitzpatrick (2006) Social Capital and Adolescent Violent Behavior: Correlates of Fighting and Wwapon use among Secondary School Student, *Social Forces*, 84(3): 1435-1453.